

پرورش استعدادها بسیار سخت‌تر از شناسایی آنهاست^۱

سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان که به اختصار سپاد نامیده می‌شود سازمانی است وابسته به وزارت آموزش و پرورش که با هدف شناسایی و پرورش استعدادهای درخشان کشور در سطوح مختلف تحصیلی فعالیت دارد. از جمله وظایف این سازمان عبارت است از: فراهم کردن و گسترش تمام امکانات لازم برای شناخت و پرورش این استعدادها در سطوح مختلف تحصیلی و در سطح کشور به پژوهش و تحقیق علمی در زمینه‌های مربوط به دانش آموزان سرآمد، فراهم کردن امکانات کمک آموزشی و مادی کافی برای دانش آموزان کم بضاعت و وابسته به خانواده‌های مستضعف به نحوی که افراد یاد شده حداقل در ردیف متوسط دانش آموزان مراکز سپاد قرار گیرند. ^۱ با دکتر جواد ازهای معاون وزیر آموزش و پرورش و رئیس سازمان ملی پرورش استعدادهای درخشان در خصوص عملکرد سازمان، گفت و گویی کوتاهی داشتیم که در پی می‌آید.

^۱ گفتگوی فریبا خنجر با ریاست سپاد، حجت‌الاسلام دکتر جواد ازهای، هفته نامه برنامه، سال نهم، شماره ۶۶، ۲۰۰۶

○ منظور از استعداد‌های درخشان چیست؟ نحوه شناسایی دانش‌آموزان استعداد‌های درخشان

چگونه است و از چه ملاک‌هایی برای این کار استفاده می‌شود؟

● افراد بشر به لحاظ توانایی‌های ذهنی، از جمله توانایی یادگیری، تجزیه و تحلیل و استدلال، یکسان نیستند. منظور از استعداد‌های درخشان کسانی هستند که از نظر توانایی‌های ذهنی، در سطحی بالاتر از متوسط جامعه قرار می‌گیرند. سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان، هر ساله از طریق برگزاری آزمون‌های ورودی سراسری، از میان دانش‌آموزان پایه‌های پنجم ابتدایی و سوم راهنمایی که در سال تحصیلی پیش، حداقل معدل کل ۱۹ راکسب کرده باشند، اقدام به گزینش و پذیرش دانش‌آموز می‌کند.

برای پذیرش دانش‌آموز در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴ تعداد داوطلبان شرکت در آزمون ورودی مراکز آموزشی استعداد‌های درخشان در مقطع ابتدایی به راهنمایی ۱۷۰۳۹۲ نفر و در مقطع راهنمایی به متوسطه ۵۳۴۲۲ نفر بوده است. آزمون‌های ورودی استعداد‌های درخشان، از نوع آزمون‌های پیشرفت تحصیلی خلاق است و پرسش‌های آن، فقط از محتوای کتاب‌های درسی دانش‌آموزان طرح می‌شود.

○ عملکرد سازمان راطی حدود دو دهه تشریح فرمایید، فعالیت‌های سازمان چه تأثیری در جامعه

داشته است؟

● مهم‌ترین دستاورد ۲۰ ساله سازمان، فرهنگ‌سازی در زمینه توجه به استعداد‌های درخشان است. امروز، شاهد هستیم که در سطح جامعه، توجه به نخبگان و افراد سرآمد در هریک از حوزه‌های فعالیت علمی، فرهنگی، اجتماعی، ورزشی و ... به یک ارزش تبدیل شده است. مهم‌ترین نقش را در ترویج این فرهنگ، مقام معظم رهبری داشته‌اند. اگرچه ایشان، از همان ابتدا، اصلی‌ترین مشوق و حامی چنین اندیشه‌ای بوده‌اند و از جمله، در شکل‌گیری سازمان ملی پرورش استعداد‌های درخشان و تثبیت جایگاه آن، در زمان تصدی ریاست جمهوری، نقش اساسی داشته‌اند، در آن دوره، توجه به استعداد‌های درخشان به شکل یک ارزش و یک فرهنگ در سطح جامعه در نیامده بود و حتی، عده‌ای توجه به استعداد‌های درخشان را «ضد عدالت» می‌دانستند و این نگاه، هنوز هم برای عده‌ای پابرجا است.

در سال ۱۳۷۴، با تشکیل «شورای هدایت استعداد‌های درخشان» در زیر مجموعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و چند سال بعد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و تأسیس دفاتر استعداد‌های درخشان در اغلب دانشگاه‌های کشور، همچنین با تأسیس «بنیاد ملی نخبگان»، پی‌گیری امور نخبگان علمی به شکل سازماندهی شده، مورد توجه نظام قرار گرفت.

دومین دستاورد سازمان، تربیت دانش آموختگان توانمند در مراکز آموزشی استعدادهای درخشان است که علاوه بر حضور پر نشاط در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور، در عرصه‌های مختلف علمی، صنعتی، فرهنگی، مدیریتی و اجرایی کشور به ایفای نقش می‌پردازند. تا پایان سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴، در مجموع ۵۱۱۵۵ نفر از مراکز آموزشی استعدادهای درخشان فارغ‌التحصیل شده‌اند.

کسب موفقیت‌های علمی در سطح دانش آموزی و دانشجویی، یکی دیگر از دستاوردهای سازمان است. علاوه بر قبولی ۹۲/۴۸ درصدی دانش آموزان سجاد در کنکور سراسری ورود به دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی (با وجود انصراف، در صورت پذیرش در دانشگاه‌های ضعیف)، همه ساله شاهد کسب رتبه‌های برتر کنکور توسط آنان هستیم. ضمن آنکه با ورود فارغ‌التحصیلان مراکز سجاد در شهرستان‌های محروم به گردونه رقابت کنکور در سال‌های اخیر، شاهد آن هستیم که انحصار کسب رتبه‌های بالای کنکور از دست دانش آموزان تهرانی خارج شده است. این را باید نشانه‌ای از ایجاد امکان رقابت علمی و آموزشی شهرهای کم‌امکان با شهرهای بزرگ، به خصوص تهران دانست که گاهی مهم در راستای تحقق عدالت آموزشی است.

تا پایان سال تحصیلی ۱۳۸۵-۱۳۸۴ نزدیک به ۷۵ درصد مدال‌های طلا، نقره و برنز المپیادهای جهانی دانش آموزی را دانش آموزان سجاد کسب کرده‌اند. در این عرصه نیز، حضور شهرستانی‌ها و نیز حضور دانش آموزان دختر در عرصه‌های جهانی، مدیون فعالیت مراکز سجاد است.

حضور موفق و مستمر در جشنواره‌های علمی داخلی و مسابقات علمی بین‌المللی، از جمله مسابقات جهانی روبوکاپ، گام اول به سوی جایزه نوبل در فیزیک و ... نیز اقدام‌هایی است که دانش آموزان سجاد در آنها پیشقدم بوده‌اند.

○ با توجه به بحث تلفیق شاگردان استثنایی با شاگردان معمولی، آیا به نظر شما جدا کردن دانش آموزان استعدادهای درخشان از شاگردان معمولی صحیح بوده؟ دلایل آن چیست؟

● گزینش ۹۶ یا ۱۲۰ دانش آموز در یک شهر با حداقل ۷۰۰۰ دانش آموز در هر پایه تحصیلی، نمی‌تواند به معنی خالی شدن کلاس‌های مدارس معمولی آن شهر از دانش آموز مستعد و توانمند باشد؛ از سویی، ما اعتقاد داریم که با ارایه حداقل امکانات، حداقل ۶۰ درصد دانش آموزان ایرانی قادر به کسب مدارج عالی علمی هستند.

از طرفی، کمبودهای آموزش و پرورش عمومی کشور چنان زیاد است که، با وجود تزریق

بودجه‌های میلیاردی سالیانه، در ارایه آموزش مطلوب به دانش‌آموزان عادی و متوسط جامعه نیز با مشکل روبه‌رو است. بحث تلفیق دانش‌آموزان استعداد‌های درخشان با دانش‌آموزان عادی که در برخی از کشورهای پیشرفته به مرحله اجرا گذاشته شده است، برای کشورهای مناسب است که برای ارایه حداقل‌های لازم در آموزش با کیفیت مناسب در عموم مدارس خود مشکلی ندارند. اما در وضعیت حاضر، تلفیق دانش‌آموزان استعداد‌های درخشان با دانش‌آموزان متوسط، نه تنها تأثیر مثبتی در مدارس عادی نخواهد داشت، بلکه در عمل موجب از دست رفتن استعداد و توانایی این گروه از دانش‌آموزان خواهد شد.

برای روشن شدن بیشتر این بحث، این مثال قابل توجه است: تا پیش از تأسیس مراکز استعداد‌های درخشان در مناطق محروم جنوب تهران، مثل شهرری و اسلام‌شهر، دانش‌آموزان مناطق جنوبی تهران که بیش از ۴۰ درصد جمعیت دانش‌آموزان شهر تهران را تشکیل می‌دهند، در مرحله اول نمی‌توانستند بیش از ۲/۵ درصد قبولی‌های کل تهران را به دست آورند و همین‌طور، هیچ سهمی از موفقیت‌های علمی در داخل و خارج کشور نداشتند. درحالی که پس از تأسیس مراکز استعداد‌های درخشان در شهرری (و سایر مناطق محروم حاشیه تهران، مثل اسلام‌شهر، ورامین، شهریار و ...)، شاهد حضور موفق دانش‌آموزان این مناطق در عرصه‌های مختلف، حتی تا سطح کسب مدال جهانی در المپیادهای علمی بین‌المللی هستیم. باید پرسید، اگر این دانش‌آموزان، همانند گذشته در مدارس عادی به تحصیل می‌پرداختند، آیا امکان کسب چنین موفقیت‌هایی را داشتند؟

○ با توجه به سطح بالای مدارس این سازمان و وجود رقابت‌های شدید در آن، دانش‌آموزان با مشکلات شخصیتی مواجه نمی‌شوند؟

● برخلاف تصویری که در بیرون از این مراکز وجود دارد، فضای آموزشی حاکم بر مراکز استعداد‌های درخشان فشار شدیدی به دانش‌آموز وارد نمی‌کند. این درحالی است که متأسفانه بسیاری از مدارس غیرانتفاعی، برای کسب عنوان و شهرت بیشتر، فشار آموزشی زیادی به دانش‌آموزان خود وارد می‌کنند و کسانی که در این میان زیان می‌بینند، دانش‌آموز است. درست است که حجم و عمق مطالب تدریس شده در مدارس استعداد‌های درخشان کمی بیشتر از مدارس عادی است، اما این افزایش متناسب با توانایی و استعداد دانش‌آموزان تنظیم می‌شود. ضمن اینکه، وجود رقابت در میان دانش‌آموزان، نه رقابت شدید به آن شکلی که شما پرسیدید، بلکه «رقابت» در کنار «همکاری»، یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مدارس استعداد‌های درخشان است که باعث شادابی علمی این مراکز می‌شود.

برای کسانی که توانایی شرکت در رقابت را دارند، بسیار خوشایند است که رقیبان آنها از پیش بازنده نباشند، چون این امر موجب تحرک و فعالیت دانش آموز می شود و انگیزه بخش است. و اگر فرد مستعد، رقیب نزدیکی در کنار خود نداشته باشد، به فعالیت بیشتر تشویق نخواهد شد.

○ منظور از پرورش دانش آموزان با استعداد چیست؟ آیا آینده این دانش آموزان مورد پی گیری قرار گرفته است؟

● منظور از پرورش استعدادها، ایجاد زمینه بروز و به فعلیت رسیدن توانمندی های نهفته و بالقوه است. برای این منظور، اولین گام این است که توانایی فرد را سرکوب نکنیم. اگر روحیه پرشگری علمی یا رفتار منطقی و شجاعانه دانش آموز را، به عنوان یک ضد ارزش ارزیابی کنیم، در عمل امکان پرورش استعدادهای او را گرفته ایم.

آنچه مراکز استعدادهای درخشان را برای پرورش استعدادها آماده می کند، توجه به این ظرایف است. ضمن آنکه، فضای دانش آموزی این مراکز، خود مهم ترین دارایی اینگونه مدارس است. بسیاری از مشکل ها و تهدیدهای اجتماعی که در مدارس دیگر گریبانگیر تعدادی از دانش آموزان می شود، در این مدارس به هیچ عنوان موضوعیت نمی یابد. وجود فضای «رقابت» و «همکاری» میان دانش آموزان در صورت حضور دبیران توانمند و علاقه مند، توجه به فعالیت های فوق برنامه فرهنگی، تربیتی، آموزشی و پژوهشی و حتی تربیت بدنی و ورزش، وجود روحیه خودباوری و اعتماد به نفس، اینها عواملی است که مراکز استعدادهای درخشان را برای پرورش استعدادهای دانش آموزان مهیا می کند.

○ نحوه انتخاب معلمان در این سازمان چیست و چه امکاناتی در اختیار آنها قرار می گیرد؟

● معلمان مدارس استعدادهای درخشان، گروهی جدا از دبیران مدارس عادی نیستند و بسیاری از آنها، علاوه بر تدریس در مدارس استعدادها، در مدارس عادی نیز ساعاتی را به کار تدریس می پردازند. البته، این نکته روشن است که هر دبیری برای تدریس در مدارس استعدادها مناسب نیست. دبیر اینگونه مدارس، باید هر لحظه آماده مواجهه با یک پرسش تازه باشد و نباید توقع داشته باشد که دانش آموزان گفته های او را بی چون و چرا بپذیرند. این بچه ها گاهی در بدیهی ترین امور هم، بدون استدلال، گفته معلم را نمی پذیرند. به همین خاطر است که برخی از دبیران، پس از یک سال تجربه معلمی در این مراکز، دیگر علاقه ای به ادامه همکاری نشان نمی دهند. در حالی که تعدادی دیگر، سال هاست با حضور در کلاس های پر نشاط این مراکز، به فعالیت پرثمر آموزشی مشغول هستند.

ستاد مرکزی سازمان تلاش می کند با برگزاری دوره های «بازآموزی» و «دانش افزایی» دبیران،

در قالب برنامه‌های آموزشی کوتاه مدت ضمن خدمت، ضمن آشنا کردن معلمان استعداد‌های درخشان با ویژگی‌های روانی و شخصیتی و نیازهای آموزشی و رفتاری خاص این دانش‌آموزان، آنها را با پیشرفت‌های علمی در رشته‌های تخصصی خود نیز آشنا کند.

به لحاظ امکانات مادی، تنها امتیازی که در اختیار معلمان استعداد‌های درخشان قرار می‌گیرد، کاهش ساعات موظف تدریس هفتگی از ۲۴ ساعت به ۲۰ ساعت بوده که ۲ ساعت آن برای شرکت در گروه‌های آموزشی و ۲ ساعت آن برای مطالعه بیشتر در نظر گرفته شده است.

در تصویبنامه شماره ۶۸۱/۶۸۲۰۸ مورخ ۱۳۶۷/۹/۱۹ هیئت وزیران، پرداخت ۳۰ درصد فوق‌العاده استثنایی این گروه از معلمان، همانند دبیران مدارس سازمان آموزش و پرورش استثنایی تصریح شده که متأسفانه، به رغم پی‌گیریهای مکرر، تاکنون امکان پرداخت فوق‌العاده یاد شده فراهم نشده است.

○ آیا ارزیابی کامل از اهداف و وظایف سازمان صورت گرفته است؟ نتیجه ارزیابی‌ها چه بوده

است؟

● در واقع می‌توان وظایف و اهداف سازمان را، در دو شاخه اصلی مورد بررسی قرار داد. یکی «شناسایی دانش‌آموزان سرآمد» و دیگری «پرورش استعدادها و توانایی‌های آنان». در بخش اول، به جرئت می‌توان گفت سازمان در شناسایی دانش‌آموزان سرآمد موفق بوده است. استمرار و هماهنگی موجود میان موفقیت‌های تحصیلی، دانشگاهی و علمی دانش‌آموختگان سمپاد با ارزیابی که سازمان از این افراد در دوران دانش‌آموزی داشته است، نشان می‌دهد شناسایی این عده، به خوبی و با دقت مناسب انجام شده است. اما بحث «پرورش استعدادها»، بحثی بسیار گسترده است که شاید هیچ زمانی نتوانیم ادعا کنیم بدون نقص و به صورت کامل صورت پذیرفته است.

روند فعالیت مراکز سمپاد، در این راستا است که زمینه بروز توانایی و استعداد‌های دانش‌آموزان را در حوزه‌ها و عرصه‌های بیشتری فراهم کند. منحصر نداشتن اهداف مراکز به کسب موفقیت‌های رسمی همچون موفقیت در آزمون ورودی دانشگاه‌ها یا المپیادهای علمی و جشنواره‌خوارزی و ...، در مقابل، گشودن عرصه‌های مختلف فعالیت‌های علمی، پژوهشی، فرهنگی، هنری، ادبی و ... پیش روی دانش‌آموزان و تشویق آنها برای ورود به این عرصه‌ها، چشم انداز وسیعی از برنامه‌ریزی، تلاش و پی‌گیری بهتر و بیشتر را پیش روی سازمان قرار می‌دهد.